

СЛОВО *i* ЧАС

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
ЗАСНОВАНИЙ У СІЧНІ 1957 р. ВИХОДИТЬ ЩОМІСЯЦЯ

№12(552) ГРУДЕНЬ
2006

Зміст

ДАТИ

Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України — 80

Жулинський Микола. Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка:
із поглядом у майбутнє 3
Наукові відділи Інституту (*Сергій Гальченко, Галина Бурлака, Микола Сулима,
Микола Бондар, Валерія Смілянська, Олена Рудик, Тамара Гундорова, Тетяна
Рязанцева, Тетяна Посудневська, Наталія Мазена, Євген Нахлік*) 5

ПИТАННЯ ТЕОРЕТИЧНІ

Поліщук Ярослав. Типи художнього мислення в основі моделі історії літератури 15
Волковинський Олександр. Алітераційний епітет (із поетики символізму) 28

XX СТОЛІТТЯ

Ільницький Данило. Літературознавчі погляди Богдана-Ігоря Антонича 35
Рудницька-Шрай Катерина. Будівники та руйначі. Теоретичні аспекти
вивчення “Собору” Олеся Гончара 44

AD FONTES!

С’єдіна Джованна. Учення Горація про поетичний твір-поезис-поета
в київських поетиках 55

ОСЕРЕДКИ ФІЛОЛОГІЇ

Тарнашинська Людмила. Місія посередництва (з нагоди 85-річчя УВУ) 62

ЛІТОПИС ПОДІЙ

Пархоменко Леся. Вечір пам'яті Володимира Леонтовича 34

Каневська Лариса. Міжнародний науковий конгрес у Львові 67

Конончук Тетяна. Про Івана Франка в Академії адвокатури України 69

Шкода Дмитро. “Надія залишається з нами”
(до 70-річчя від дня народження Надії Світличної) 71

Брижицька Світлана. Українське кобзарство в Криму 72

Костенко Наталія, Гаврилюк Надія. Віршознавчий семінар пам'яті
академіка РАН М.А.Гаспарова 73

До 30-ї річниці створення Української Гельсінкської групи 74

РЕЦЕНЗІЇ

Астаф'єв Олександр. Із “Книги гір” [Нижник Ігор. Легенди гір. Дилогія. –
Л., 2005. – 350 с.] 76

Назарук Василь. Новий путівник на шляху до джерел
[Соболь Валентина. “До джерел. Історія української літератури
ІХ—XVIII ст.” — Warszawa: 2005. — 364 с.] 79

Оляндер Луїза. Науковий проект сестер-близнюків [Лановик М.Б. Теорія
відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції. –
Тернопіль: 2006. – 470 с.; Лановик З.Б. Hermeneutica Sakra. – Тернопіль:
2006. – 587 с.] 82

ПОГЛЯД

NN. Автопрезентація замість рецензії [Пригодій С.М., Горенко О.П.
Американський романтизм. Полікритика. Навчальний посібник ...] 85

НАШІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Брижицька Світлана. Життя і слово українця для українців. Тарас Шевченко і становлення національної ідентичності українців за матеріалами книг вражень на його могилі 1896—1926 рр.; *Оляндер Луїза.* Максим Горький: текст і гіпертекст; *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze.* — Т. 21-22. Spotkania polsko-ukraińskie. Studia Ukrainica; *Сірук Вікторія.* Наративні структури в українській новелістиці 80-90-х років ХХ століття (типологія та внутрішньотекстові моделі): Монографія; *Художні та наукові картини світу ХХ століття:* Колективна монографія на честь 110-ї річниці народження Максима Рильського; *Київська Русь.* — 2006. — Кн. VI. “Крайнощі”; *Українська Гельсінкська група.* До 30-річчя створення: історія, документи; *Критика.* — 2006. — Ч. 9, 10; *Оленева Валентина.* О.Рокаш. “На межі століть. Англійська література кінця ХІХ — початку ХХ століття” 55, 61, 75, 87, 88, 89

Зміст журналу “Слово і Час” за 2006 р. 90

Книжкова графіка ..... 3 сторінка обкладинки

Джованна С'єдіна

УЧЕННЯ ГОРАЦІЯ ПРО ПОЕТИЧНИЙ ТВІР-ПОЕЗИС-ПОЕТА В КИЇВСЬКИХ ПОЕТИКАХ

Зміст київських поетик, яких нині залишилося близько 30 примірників, їх джерела та цілі неодноразово привертала увагу не лише вітчизняних, а й зарубіжних дослідників¹. При цьому нерідко не враховувалися викладені в них гуманістичні педагогічні принципи, натомість київські поетики розглядалися як трактати з теорії літератури з автономним статусом, що, як вважає канадська дослідниця Н.Пилип'юк, з методологічного погляду не повні правомірно². Київські поетики були спрямовані в основному на вивчення латинської поетичної мови, а їх практична мета полягала в тому, щоб навчити складати вірші з будь-якого приводу, що вважалося тоді обов'язковим аспектом освіти. Поезія в курсах поетики трактувалася насамперед як *poesis artificialis*, тобто як така, що створена під впливом теоретичних знань. Можливість створення *poesis naturalis*, тобто поезії, народженої завдяки хисту митця, не заперечувалася, але їй надавалося другорядного значення.

Poesis artificialis поділялася на *poesis docens* та *poesis utens*³. Завдання *poesis docens* полягало у викладі поетичних правил з дидактичною метою, а тому то була поезія про поезію, віршована поетика. Натомість завдання *poesis utens* полягало у втіленні правил у поетичному творі, а тому вона становила квінтесенцію ідеалу поезії, заснованої на мистецьких засадах. Крім хисту й теоретичних приписів, київські поетики згадують ще два складники, необхідні для того, щоб стати поетом, а саме *exercitatio* (набуття завдяки вправам уміння застосовувати теорію на практиці) та *imitatio* (уважне читання та інтерпретація творів античних авторів, узятих за взірць).

Інтерес авторів київських поетик до творчості Горация, зокрема до "Ars poetica" (далі — AP), зумовлений насамперед тим, що її можна було використовувати не лише як приклад *poesis utens*, а й як приклад *poesis docens*. Особливо часто цитується AP Горация при розгляді загальних теоретичних питань, серед яких генеза, природа та мета поезії, її матеріал і характеристики (такі як *imitatio*, *inventio*, віршована мова).

Там, де йдеться про походження поезії, у поетиках часто наводиться поширений афоризм "Poetae nascuntur, oratores fiunt" / "Поетами народжуються, ораторами стають", який часто приписують Цицерону. Однак автори курсів, зокрема "Самоена in Parnasso", прагнуть довести оманливість чи принаймні обмеженість цього вислову, цитуючи вірші Горация (AP 408-411) про необхідність поєднання природного хисту зі знанням теорії:

¹ Див.: Маслюк В. Латиномовні поетики і риторики XVII — першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. — К., 1983; Наливайко Д. Київські поетики XVII — початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу // Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI—XVIII ст. — К., 1981; Пилип'юк Н. Київські поетики і ренесансні теорії мистецтва // Європейське відродження та українська література XIV-XVIII ст. — К., 1993; Сивокінь Г. Давні українські поетики. — Харків, 2001 та ін.

² Пилип'юк Н. Київські поетики і ренесансні теорії мистецтва. — С. 81.

³ Див.: Michałowska T. Staropolska teoria genologiczna. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1974. — S. 33. Sarnowska-Temierusz E. Droga na Parnas. Problemy staropolskiej wiedzy o poezji. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1974 — S. 80.

Natura fieret laudabile carmen an arte,
quaesitum est; ego nec studium sine divite vena
nec rude quid prosit video ingenium; alterius sic
altera poscit opem res et coniurat amice.

Хист чи майстерність потрібніша віршам? — Ось де питання.
Та, як на мене, то й пильність сама, без природного хисту,
Як і без пильності хист, — це слово пусте: вони в парі,
В дружбі й у праці взаємній і сили, й ваги набирають⁴.

Варто зазначити, що в поетиках, де ця цитата з Горация не наводиться (приміром, у “*Rosa inter spinas*”), поезія трактується як наслідок набутих завдяки старанному навчанню навиків; природний хист до уваги не береться зовсім. Проте навіть у поетиках, які наводять згадані рядки, природний хист вважається лише одним із необхідних складників створення тексту. Як зазначає Іларіон Ярошевицький, автор курсу “*Cedrus Apollinis*”, “*primum est natura et ingenita quaedam ad carmen proclivitas. [...] Neque tamen ille desperare debet, qui hanc propensionem ad poesim in se non sentit, cum infra naturam ponenda sunt subsidia. Secundum: ars sive praecepta et dictamina, principia poetica ac regulae. Tertium: exercitatio quae ipsam naturam artisque praecepta frequenti usurpatione permovet. [...] Quartum: imitatio, quae ut in oratoria sic in poetica quoque facultate, magnum momentum facit*” / “Першою [підтримкою] є природа і певний вроджений нахил до поезії. [...] І все ж не повинен втрачати надії той, хто не відчуває в собі цього нахилу до поезії, бо природі необхідно надати допомогу. Друга: мистецтво, точніше правила і приписи, поетичні засади та закони. Третя: вправління, яке стимулює саму природу і приписи мистецтва частим використанням [...] Четверта: наслідування, яке має великий вплив як на вправність в ораторстві, так і на вправність у поезії”⁵.

Синкретизм, чи радше пристосування київськими авторами трактату Горация до власних потреб, можна завважити в поясненні ними мети поезії. Скажімо, у більшості поетик цитуються славнозвісні Горациєві рядки (АР 333-334):

Aut prodesse volunt aut delectare poetae
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.

(Кожен поет намагається вчити, або звеселяти
Віршем своїм, або ж поєднати корисне з приємним).

І далі:

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
lectorem delectando pariterque monendo (АР 343-344)

(Славлять усі лиш того, хто з’єднає приємність і користь,
Хто звеселить читача й одночасно дасть насолоду).

Автор підручника “*Arctos in Parnasso*” стверджує, що, замість сурядних сполучників *aut... aut*, Гораций мав би вжити *et... et*, аби наголосити на потребі поєднання обох цілей у процесі складання поезій. Щоб пояснити свою думку, він, переінакшуючи Горациєві слова, проводить паралель між поетом і лікарем, який підсолюджує ліки хворому: “*Quod exprimeret finem paulo melius poetae si sonaret et prodesse volunt et delectare. Nisi forte voluptas congruentius a non nullis putatur quam ad finem pro medio consequendum a poesi adhiberi dicas. Nam porrigitur egris absinthium, mel saepius medica inspergit manus, sic medica haec ars ut prosit delectat, carmen*

Lectorem delectando [sic!] pariterque movendo” / “Цей [вірш] передав би мету поета краще, якби він звучав як “хочуть бути і корисними, і звеселяти”. Хіба що насолоду хтось стане вважати річчю доречнішою, ніж поезія, яку слід використовувати,

⁴ Укр. переклад подаємо за вид.: *Квінт Гораций Флакк*. Твори. Переклад, передмова та примітки А.Содомори. — К., 1982.

⁵ *ЦНБ України ім. В.І.Вернадського*. Відділ рукописів. — Арк. 160.

як засіб для досягнення мети. Адже хворим подають полин, і рука лікаря часто поливає його медом; і так лікарське мистецтво приносить насолоду, щоб принести користь, і вірш дає насолоду читачеві й водночас зворушує його”⁶.

Навіть у тих небагатьох курсах, які не цитують згаданих рядків із АР, мета поезії вбачається в тому, щоб приносити водночас насолоду й користь.

У своїх курсах київські викладачі, як, зрештою, і їхні західноєвропейські колеги, прагнуть, поряд із походженням, *necessitas* та *utilitas* поезії, розкрити її *dignitas*, що узгоджується із середньовічною, гуманістичною, а отже, ренесансною практикою починати ознайомлення з певною наукою з окреслення місця її в загальній схемі мистецтв і наук.

Скажимо, значення поезії часто ілюструється традиційним її порівнянням із богослов'ям, а її божественна натхненність ілюструється поняттями *furor divinus* або *enthusiasmus*. Водночас автори київських поетик наголошують на різному тлумаченні ентузіазму язичницькими і християнськими поетами: у дохристиянський період ентузіазм часто порівнювався з вином. Як зазначає Горацій, “*Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma / prosiluit dicenda*” (“Навіть сам Енній / спочатку попив собі й тільки потому / Зброю вславляв”). У цьому посланні, адресованому Меценатові, Горацій полемізує з критиками й заявляє про глибоку самобутність своєї поетичної творчості, а наведений рядок нагадує, що тісний зв'язок між вином і сп'янінням та поетичною творчістю існує ще з тих часів, як Вакх вирішив запросити поетів до свого почту, до якого, за традицією, входили сатири та фавни.

Горацієве “*ad arma prosiluit dicenda*” засвідчує прагнення Еннія, який уже вдосталь випив, узятися за зброю. Водночас використання після “*prosiluit*” “*dicenda*”, замість очікуваного “*sumenda*”, доводить, що він говорить про зброю поета, а не воїна.

Київські поети цитують Горацієві рядки зі значними змінами. Скажимо, у “*Самоена in Parnasso*” їх навіть об'єднано зі словами Марціала з “*Епіграм*”:

*Ennius ipse Pater nunquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda. Et possum nil ego sobrius.*

Навіть сам Енній спочатку попив собі й тільки потому
Зброю вславляв. Я теж тверезим нічого не можу.

Використовується в поетиках і двовірш Горація, в якому автор посилається на аристотелівське розуміння природних талантів, які він означає словом *ingenium*, маючи на увазі власне природний поетичний хист, який, зрештою, можна назвати натуралістичним відповідником поняття божественного натхнення. Той, хто, крім природного дару, має ще й божественне натхнення — досконалий поет (див. “*Самоена in Parnasso*” (657 / 448 С. — Арк. 85зв.; 658 / 449 С. — Арк. 119)), який своєю піснею здатен досягти найвищих висот, як стверджує Горацій в “*Carm.*” I, 4, 43-44:

*Ingenium cui sit, cui mens diviniior atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem*⁸.

Цим іменням звеличуй того, кому небо послало
Розум глибокий і хист, і високість натхненного слова.

Інші автори, які цитують цей двовірш, наголошують насамперед на бажанні поета поєднувати *res and verba* так, щоб зворушувати душу слухачів⁹.

⁶ Там само. — Арк. 94 зв.

⁷ Horace on Poetry. Epistles Book II: The Letters to Augustus and Florus. — Cambridge; London; Melbourne; Sydney, 1982. Далі, цитуючи це видання, вихідні дані зазначаємо в тексті.

⁸ Цей двовірш цитує також автор Fons Castalius (ДС / П 239. — Арк. 77зв.).

⁹ Приміром, автор “*Apollo musaeo rossiacaе Palladis praesidens*” зазначає, що “*res omnes potest poeta carmine exponere adhibendo ingeniosas fictiones, admiscendo diversos animi motus, quibus spectantes alliciat, gariat, et delectet*” (“Поет може викласти у своєму поетичному творі будь-що, використовуючи майстерну вигадку, змішуючи різні порухи душі, якими він може привабити, зачарувати і втішити глядачів [читачів]”) (ЦНБ ім. В.І.Вернадського. Відділ рукописів. — Шифр 317 / 120. — Арк. 6).

Як зазначається в “*Rosa inter spinas*”, саме божественне натхнення надає поезії виняткового характеру, підносить її над іншими мистецтвами й науками, які були вигадані або відкриті людьми. Автор курсу нагадує про давність поезії, міфічний характер її походження та її надприродну силу, яка робить людей цивілізованішими, відвертає від огидних учинків і схиляє до добродетності. Як свідчення цього він цитує вірші Горація (AP 391-396):

Sylvestrae [sic!] homines sacer interpresque deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tigres, rabidosque leones,
Dictus et Amphion, Thebane [sic!] conditor arcis [sic!],
Saxa movere sono testudinis et prece blanda
ducere quo vellet.

Вперше людей лісових від убивства й кривавої їжі
Віщий Орфей, богів посланець, відстрашив; тому-то
Кажуть, що він усмиряв кровожерливих тигрів і левів.
Кажуть, що й Амфійон, будуючи мури фіванські,
Голосом ліри й молитвою-пісню брили камінні
Клав на потрібні місця.

Крім того, київський автор стверджує, що поезія — “мати й учителька культури” (“*Deorum dearumque talentis predivitem [...], aevo Saturni perenniorem, ore Mercurii facundiorem, fortitudine Martis robustiorem, decore Veneris venustiorem, sapientiam [sic!] Minervae versatiorem, ubertate Cereris faecundiorem*” / “Найбагатша талантами богів і богинь [...], віковічніша, ніж епоха Сатурна, красномовніша, ніж Меркурієві вуста, сильніша від сили Марса, прекрасніша від Венериної краси, різносторонніша від Мінервиної мудрості, плідніша від Цереринної щедрості”¹⁰. Аргументуючи *dignitas* поезії, автор курсу цитує вірші Горація (AP 400-401a):

Sic honor et nomen divinis vatibus atque
carminibus venit.

Так божественних поетів і віщі пісні їх окрила
Вічна пошана й хвала.

Водночас, як засвідчує дослідження київських поетик, їх авторам була властива відносна незалежність у підході до Горацієвого тексту. Скажімо, Іларіон Ярошевицький у “*Cedrus Apollinis*” у відповідь на питання “*Quis effectus poeticae*” (“У чому дієвість поезії”) пише: “*Enumerat Horatius loco supra citato. Sylvestres homines etc*” (“[Переваги поезії] називає Горацій у вже згаданих віршах, і так далі”), натякаючи, що вважає ці вірші широко відомими, а тому не вважає за потрібне наводити їх повністю. Далі він наводить 404-406-й рядки AP, хоч і цитує їх неточно: “*usus [sic!] et gratia regum / pigeriis [sic!] tentata [sic!] modis ludusque repertus / et longorum operum finis*” (“Віршем складали [...] повчання дороговкази, / Звуки струн піерійських вели до владичої ласки, / Винайшли втіхи театру, щоб люд після довгої праці / Знову душею і тілом ожив”).

Отже, значення поезії (тут “*perieris ... modis*” вказує на ліричну поезію) не лише в тому, що завдяки їй люди стають цивілізованішими, а й у тому, що вона здатна приносити насолоду, давати відпочинок і душі, і тілу, і навіть неживим речам. На підтвердження своєї думки київські викладачі цитують, щоправда, неточно, рядок із “*Epistles Book*”:

Diceret unda preces, si vatem Musa dedisset.

Хвилі виголошували б молитви, якби Муза послала їм поета (II, 1, 133).

У Горація йому передує рядок, завдяки якому наведений текст має зовсім інший сенс: “*Castis cum pueris ignara puella mariti / disceret unde preces, vatem ni Musa*

¹⁰ Там само. — Арх. 8.

dedisset?” (“Невинні хлопчики / і дівчина, що не знала нареченого / звідки навчились би молитов / якби Муза не послала поета?”¹¹). Тобто наголошується на виховній ролі поезії, на її здатності навертати людей до релігії.

Глибше трактування питань, пов'язаних із поезією, спостерігаємо в підручнику “Regia regis”. Його автор не лише наводить визначення поезії, а й пояснює їх. Приміром, цитуючи Понтана (“[Poesis est] ars hominum actiones effingens easque ad vitam instituendam carminibus explicans” / “Поезія — це мистецтво, яке відображає вчинки людей і викладає їх у віршах, щоб формувати життя”)¹², він зазначає, що завдання автора — спершу розповісти про свою тему, далі висвітлити її корисність, а насамкінець своїм твором принести задоволення читачеві чи слухачеві, викликати в нього прагнення робити добрі вчинки й уникати лихих. З метою увиразнення значення поезії автор “Regia regis” цитує рядки з “Epistles Book” Горация, щоправда, без 119b-126, в яких поет характеризується як людина, позбавлена жадібності, далека від матеріальних турбот щоденного життя й нездатна бути солдатом. Натомість він зосереджує увагу на тій ролі, яку поезія відіграє в моральному вихованні людини:

scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen et levis haec insania quantas
virtutes habeat, sic collige.

Вірші лиш пишемо всі — хто вчивсь і не вчивсь їх писати.

Це, хоч і хиба, та доброго в ній таки більше, ніж злого (Epist. II, 1, 117-119a);

torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem,
mox etiam pectus praeceptis format amicis,
asperitatis et invidiae corrector et irae,
recte facta refert, orientia tempora notis
instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.

Вже відтоді їм прищеплює нехоть до лайки брудної.

Згодом прихильними радами й душу плекає дбайливо:

Вчить її міри — приборкує гнів, і суворість, і заздрість.

Славні діяння оспівує він, про минуле говорить

Тим, що зринають, вікам. Він і вбогим, і хворим розрада (Epist. II, 1, 127-131);

Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
caelestis implorat aquas docta prece blandus,
avertit morbos, metuenda pericula pellit,
impetrat et pacem et locupletem frugibus annum;
carmine di superi placantur, carmine Manes.

Хто б то навчив тих дівчаток і хлопчиків, чистих, невинних,

Пісні-молитви, коли б не послала їм Муза поета?

Ласки благаючи, хор відчуває вже подих безсмертних,

Просить промовисто й ніжно, щоб небо дощі посилало.

Він і недуги, й страшні небезпеки від нас проганяє,

Пісня й небесних богів, і підземних власкавлює манів (Epist. II, 1, 133-138).

До АР Горация київські викладачі звертаються й тоді, коли прагнуть довести поетам-початківцям необхідність обирати лише посильну для них тему (АР 38-40a). Зокрема Іларіон Ярошевицький застерігає:

Sumite materiam vestris qui scribitis aequam

¹¹ Переклад мій.

¹² Jacobi Pontani de Societate Iesu Poeticarum institutionum libri tres. — 1594. — S. 5.

viribus, et versate diu quid ferre recusent,
Quid valeant umeri.

Отже, хто пише, — беріться за те, що було б вам по силі,
Зваживши добре, що втримають плечі, під чим — подадуться (Арк. 157 зв.).

Автор “Cedrus Apollinis”, цитуючи ці рядки, закликає молодих поетів до обережності й застерігає проти надмірної сміливості, перебільшення своїх поетичних можливостей.

У “Cunae Bethleemicae” викладач, цитуючи рядки 38-40 AP у розділі про епічні поеми, закликає своїх учнів обирати на початку навчання поетичний твір менших розмірів, і, лише набувши практики, братися до створення більших епічних поем. Цитуючи Горацієві рядки, він пристосовує перші слова для власної мети. Пор.: “Sumite materiam vestris qui scribitis aquam [sic!] / Versibus, et versate diu quid ferre recusent / Quid valeant humeri cui aequa potentia res est” (“Отже, хто пише, — беріться за те, що було б вам по силі, / Зваживши добре, що втримають плечі, під чим — подадуться, кому тема відповідна до його здібностей”) — у “Cunae Bethleemicae” і “quid valeant umeri. Cui lecta potenter erit res” (“хто відповідний предмет підібрав, то вже неодмінно знайде потрібні слова”) — у AP Горація.

Що стосується наслідування, то слід зазначити, що для авторів курсів поняття imitatio мало два значення й застосовувалося до двох аспектів мистецтва складання віршів: з одного боку, воно полягало у вивченні та відтворенні певного поетичного зразка (imitatio in opere або imitatio operis), а з другого — стосувалося fictio, тобто того, що лежить в основі поетичного твору, і це значною мірою слід розуміти як наслідування природи, тобто реальності (imitatio in natura або imitatio naturae). Щоб наголосити на важливості того, що вимисел, правдоподібний він чи фальшивий, має бути пристосований до реальних пропорцій, автор “Cedrus Apollinis” цитує рядок 339 AP Горація:

Ne quodcumque volet poscat sibi fabula credi.

Не вимагаючи віри в будь-що, з ненажерного шлунка.

Однак, щоб зрозуміти значення цього рядка, його слід читати разом із попереднім (“Ficta voluptatis causa sint proxima veris” / “Вигадка, щоб утішала, — нехай буде близька до правди”). Тобто латинський поет під fabula розуміє falsum, а київський натомість говорить, очевидно, власне про казки.

Цей же рядок Іларіон Ярошевицький цитує в підручнику і вдруге, значно більше наближуючи його зміст до первісного: “Quo ad res fictio, [...] nomine fictionis non intelligitur mendacium aliquod mortale et vitiosum, sed imitationem rei verae seu fictae personae. Unde Poeta cum ficta narrat, non dicit ut vera, sed supponit ab auditoribus supponi se ficta narrare, iuxta Horatium” (“Що до fictio, яка стосується теми, [...] під словом fictio не мається на увазі якась смертельна і лиха брехня, а наслідування речі справжньої або особи несправжньої”) (Арк. 158).

В інших випадках київські автори, навіть якщо не згадують Горація, розглядають поняття fictio, сформоване ним в AP. Скажімо, у “Regia regis” зазначається, що fictio має базуватися на тому, що зображується, інакше це буде “fictio vel absurda vel disordinata, vel sine apparatu debito facta” (“вигадка безглузда або безладна, чи створена без належної підготовки [без належних засобів, знарядь]”), яка “non movebit auditorem, consequenter neque instituet vitam humanam, sed tanquam ridicula, probrosa, et monstrum horrendum avertet auditoris animum a se” (“не зворушить слухача, а отже, не формуватиме людського життя, а лише, смішна й ганебна, немов жахлива потвора, відверне від себе душу слухача”). Автор поетики застерігає учнів від недостойного fictio, позбавленого вишуканості й елегантності вираження. Поет-початківець, стверджує він, має завжди пам'ятати настанову Горація, що міститься в AP:

Отже, якщо я не чую тонів ані їх переміни

В тому чи іншому творі — чому тоді звуся поетом?

Чи, незнання по-дурному соромлячись, маю не вчитись? (86-88).

Тут Гораций має на увазі нездатність дотримуватися законів поетичного жанру як через неумцтво (“ігного” — “не знаю”), тобто брак знання й небажання вчитися, так і через природний гандж, тобто через брак природного хисту (“пеqueo” — “не можу”).

Застерігаючи своїх учнів щодо рабського наслідування, деякі викладачі, скажімо, автор “*Officina praestantissimae artis poeticae*”, використовує двовірш Горация з “*Epistles Book*” (I, 19, 19-20): “*O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe / Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!*” (“рабська отаро наслідувачів! О, як часто схиляє / Ваша пиха то до сміху мене, то запалює гнівом!”). Автор підручника переконаний, що для успішного наслідування обраного взірця необхідно добре володіти темою й висвітлити її так, щоб це виглядало як власний твір. На підтвердження цієї думки він цитує рядки з AP (131-134a), хоч і з деякими неточностями, зумовленими, очевидно, неухважністю переписувача:

Publica materies privatis ius erit si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem,
Nec verbum verbo curatis reddere firmum
interpres.

Знаний повсюдно переказ тоді називай справедливо
Власним творінням, коли за те коло, второване тупо,
Вийти зумієш і слово в слово товкти перестанеш,
Мов дріб'язковий товмач.

Київські викладачі наголошують також на тому, що поетична мова має бути не такою, як народна буденна, а метрично організованою й вишуканою. При цьому вони наводять слова Горация про те, що “*non satis est puris versum perscribere verbis*” / “не досить ретельно писати вірш простими, неприкрашеними словами” (“*Cunae Bethleemicae*”).

Отже, як засвідчує проведене дослідження, для київських авторів, що, як і їхні західноєвропейські колеги, послуговувалися методом “вирізання та вклеювання”¹³, вибираючи з трактатів із поетики та риторики правила, що найбільше відповідали їхнім творчим потребам, Гораций був насамперед наставником у питаннях теорії поезії, але не менш важливо й те, що вся його літературна спадщина становила взірць для наслідування в різних поетичних жанрах, зокрема в ліриці.

Загалом же сприйняття Горация вписується в ширший контекст теми новолатинської поезії в київських поетиках, яка заслуговує дослідження та повернення в річище української літератури XVII-XVIII століть.

¹³ Див.: *Пилип'юк Н.* Київські поетики і ренесансні теорії мистецтва. — С. 90.

м. Рим, Італія

Наші презентації

Луиза Оляндэр. Максим Горький: текст и гипертекст. — Луцк: Вольнская областная типография, 2005. — 164 с.

Це роздуми над текстом і гіпертекстом Максима Горького. Аналізуються також його художньо-філософські погляди й майстерність, значна увага приділена особливостям горьківського хронотопу та ролі письменника в літературному процесі. Актуальність Максима Горького авторка пояснює передусім невичерпністю його художнього світу, в якому піднімаються такі важливі проблеми, як буття і побут та гра в житті й життєтворчості людини, тобто Людини з великої букви і людини звичайної.

С.С.

